

Handläggare: Förbundsjurist Nina Alander

Justitiedepartementet
Diarienummer Ju2026/01665

Remissvar: av promemorian En skärpt syn på involvering av underåriga i brottslighet (Ds 2026:14)

Riksförbundet för barn, unga och vuxna med intellektuell funktionsnedsättning, FUB

är en intresseorganisation som arbetar för att barn, ungdomar och vuxna med intellektuell funktionsnedsättning (IF) ska kunna leva ett gott liv. Vi är cirka 26 000 medlemmar i lokalföreningar runt om i landet. Personer med intellektuell funktionsnedsättning och deras anhöriga är medlemmar i FUB liksom många andra som delar vår grundsyn.

Sammanfattning

Riksförbundet FUB välkomnar promemorians övergripande syfte att stärka skyddet för barn och unga som involveras och utnyttjas i brottslighet. Det är angeläget att samhället har effektiva verktyg för att motverka att barn dras in i kriminalitet och att personer som utnyttjar barns utsatthet kan ställas till ansvar.

FUB vill särskilt uppmärksamma situationen för barn och unga med intellektuell funktionsnedsättning (IF). Barn med IF kan ha särskilda svårigheter att förstå komplexa situationer, bedöma konsekvenser, tolka sociala sammanhang och stå emot påverkan från andra. Det kan innebära en ökad risk för att barnet manipuleras, luras eller på annat sätt utnyttjas och involveras i brottslighet.

FUB:s synpunkter tar sikte på att säkerställa ett tillräckligt skydd för barn med IF. FUB tar inte ställning för ett generellt utökat straffansvar för barn utan IF som involverar ett barn med IF. Det FUB vill framhålla är att barnets IF och faktiska förutsättningar måste kunna beaktas när det bedöms om barnet har varit utsatt för påverkan eller utnyttjande.

Jämnårighet innebär inte nödvändigtvis jämbördighet

FUB ser särskilda skäl att uppmärksamma promemorians förslag att utvidga straffansvaret till fler situationer där den som involverar och den som involveras är jämnåriga. Promemorian framhåller att även underåriga kan ha en roll i att rekrytera och involvera andra barn i brottslighet. FUB har förståelse för behovet av att kunna ingripa mot sådana situationer.

Samtidigt vill FUB framhålla att kronologisk ålder inte alltid säger något om ett barns faktiska förutsättningar att förstå en situation, bedöma konsekvenser eller stå emot påverkan.

Detta är särskilt viktigt när det gäller barn med IF. Två jämnåriga barn kan ha mycket olika kognitiva, kommunikativa och sociala förutsättningar. Ett barn med IF kan därför befinna sig i en utsatt position även i en relation med en jämnårig.

Det kan exempelvis handla om att barnet uppfattar någon som en vän och därför har svårt att förstå att personen försöker påverka eller utnyttja barnet. FUB anser därför att jämnårighet inte i sig bör innebära att barnets särskilda sårbarhet lämnas utan avseende.

Promemorian anger att graden av påverkan eller utnyttjande ska kunna få betydelse vid bedömningen av om ett involverande är uppenbart mindre allvarligt. FUB anser att denna möjlighet är viktig och att barnets individuella förutsättningar behöver kunna beaktas i denna bedömning.

Barn med IF:s faktiska förutsättningar måste synliggöras

Vid bedömningen av situationer där ett barn med IF har involverats i brottslighet bör det finnas utrymme att uppmärksamma barnets faktiska förutsättningar.

Det kan exempelvis vara relevant att beakta:

- barnets förmåga att förstå situationen och konsekvenserna av sitt handlande,
- barnets kommunikativa och sociala förutsättningar,
- barnets förmåga att tolka andra människors avsikter,
- barnets möjlighet att stå emot påverkan,
- om det har funnits ett beroende-, förtroende- eller vänskapsförhållande,
- och om barnets funktionsnedsättning har utnyttjats.

FUB anser att sådana omständigheter behöver kunna synliggöras i rättsväsendets bedömning. Ett barn med IF kan ha varit utsatt för ett betydande inflytande eller utnyttjande även när den som påverkat barnet är jämnårig.

Detta innebär inte att barn med IF ska betraktas som oförmögna att fatta egna beslut. Tvärtom måste barnets rätt till självbestämmande och delaktighet respekteras. Det handlar om att bedömningen ska utgå från barnets faktiska förutsättningar i den situation som barnet befunnit sig i.

Funktionsrättskonventionens krav

FUB vill framhålla att Sveriges åtaganden enligt FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning behöver beaktas i den fortsatta lagstiftningsprocessen. Artikel 7 understryker särskilt barns rättigheter och att barn med funktionsnedsättning ska få uttrycka sina åsikter i frågor som rör dem med stöd och anpassningar utifrån ålder och funktionsnedsättning. Artikel 16 betonar rätten till skydd mot utnyttjande och exploatering och behovet av ålders- och funktionsanpassade åtgärder. Artikel 13 om tillgång till rättsväsendet innebär att personer med funktionsnedsättning ska kunna delta effektivt i rättsliga processer på lika villkor som andra.

FUB anser därför att lagstiftning och rättstillämpning på området måste utformas och tillämpas på ett sätt som både respekterar barn med IF:s självbestämmande och säkerställer att deras särskilda utsatthet kan identifieras.

Barn med IF måste få möjlighet att komma till tals

FUB vill även framhålla vikten av att barn med IF får information och möjlighet att uttrycka sina åsikter på ett sätt som de kan förstå.

Information från polis, socialtjänst, åklagare och domstol behöver vid behov anpassas genom exempelvis lättläst information, bildstöd, tydligt språk eller annan alternativ och kompletterande kommunikation (AKK).

Detta är inte bara en fråga om tillgänglighet utan också om rättssäkerhet. Om barnet inte får möjlighet att förstå vad som händer eller att uttrycka sin uppfattning finns en risk att barnets erfarenheter och utsatthet inte kommer fram.

FUB anser därför att kunskap om IF och om vilka stöd- och kommunikationsinsatser som kan behövas bör finnas inom rättsväsendet. Detta ligger också i linje med funktionsrättskonventionens krav på effektiv tillgång till rättsväsendet.

Straffrättsliga åtgärder måste kombineras med stöd

FUB vill slutligen framhålla att straffrättsliga åtgärder inte ensamma kan lösa problemet med att barn involveras i kriminalitet.

För barn med IF är det särskilt viktigt att utsatthet identifieras tidigt och att barnet får det stöd som behövs. Det kan exempelvis handla om stöd från socialtjänsten, skolan, habiliteringen och andra aktörer med kunskap om IF.

Förebyggande insatser behöver vara anpassade till barnets kognitiva och kommunikativa förutsättningar. Barn med IF kan behöva särskilt stöd för att förstå relationer, risker, gränser och konsekvenser samt för att kunna identifiera situationer där andra försöker utnyttja dem.

Ett barn med IF som har involverats i kriminalitet bör därför inte enbart betraktas utifrån sitt eget agerande. Barnet kan samtidigt ha varit utsatt för påverkan, manipulation eller utnyttjande. Det är viktigt att rättsväsendet och andra berörda aktörer kan se och hantera båda dessa aspekter.

För Riksförbundet FUB

Christina Heilborn
Förbundssekreterare